

Femineïtat i feminisme, segons Paulina Pi de la Serra

La conferència de Paulina Pi de la Serra i Joly titulada «Esquema d'un assaig sobre la femineïtat», escrita a màquina, és firmada per l'autora i datada la «Diada de Sant Jordi de 1950». Abans del títol hi ha, escrita també a màquina i amb la mateixa caixa i espais interlineals, una dedicatòria que explica, més que no cap altra circumstància, que n'hi hagi còpia al Fons Joan Estelrich de la Biblioteca de Catalunya, i que ens situa en unes coordenades ideològiques molt concretes: «Aquesta dissertació s'ofrena a Joan Estelrich, capdavanter del pensament a Catalunya, creador de l'humanisme modern en la nostra terra, assagista universal, mestre de les lletres.»

El que Paulina Pi de la Serra destacava en Joan Estelrich amb aquests mots era el que valorava en un polític com Francesc Cambó, en una evocació de 1976: «Intel·ligència superior, gosaria a dir genial; cultura vastíssima i completa, que anava des de l'humanisme –Cambó llegia els clàssics grecs i llatins en els textos originals– fins a la seva gran preparació en economia i finances» (Pi de la Serra, 1983: 100). O el que trobava a faltar, l'any següent, en Adolfo Suárez: «... com a molts homes actuals, li falta el saber humà o humanístic. Es troba lluny dels grans polítics doctes en història i literatura clàssica i moderna ...» (Pi de la Serra, 1983: 92).

Marta Pessarrodona ha publicat fa poc, el 2006, un retrat literari de Paulina Pi de la Serra que inclou una aproximació biogràfica que voldria complementar en alguns aspectes.

La relació admirativa, i alhora afectiva, amb Joan Estelrich arrancava de la coneixença feta als organismes de la Lliga, el 1933, d'acord amb la primera carta conservada, d'una poc abundosa correspondència, i tenint en compte que Paulina Pi de la Serra participava, el febrer de 1933, en l'assemblea fundacional de la secció femenina de la Lliga, creada l'any anterior. El 1934 era vocal de la junta presidida per Francesca Bonnemaison.

L'agost de 1934, Joan Estelrich li comunica que l'Associació Internacional d'Associacions per la Societat de Nacions li havia concedit una beca de 500 francs per una estada d'uns dos mesos a Ginebra, «a l'objecte de seguir els treballs de la Societat de les Nacions i els cursos que sobre la Societat de les Nacions, i a l'ocasió de reunir-se l'Assemblea, es donen a l'Escola internacional que dirigeix el Dr. Zimmer», i que començaven el 10 de setembre. Per a unes dates anteriors, però, és nomenada delegada de la Lliga a la desena assemblea anual del Congrés dels Grups Nacionals Europeus, celebrador a Berna del 4 al 6 de setembre. Estelrich li indica on ha de cobrar els 500 francs suïssos, li encomana gestions davant el president del Congrés, Dr. Wilfan, i davant el secretari, Dr. Ammende, li encarrega de recollir tota la documentació possible i de comunicar-li les seves impressions personals, i li recomana de fer algun article per a *La Veu de Catalunya* i per a la revista de la Unió Catalana, que portava Josep M. Tallada.

Al marge de l'interès polític professional que podia tenir per a Paulina Pi de la Serra l'estada a Ginebra, no era casual aquella anada a Suïssa; segurament que havia estat preparada per Joan Estelrich de comú acord. Potser a la correspondència d'Estelrich amb Wilfan o Ammende, o amb la d'algun altre dels seus contactes a Ginebra –Pablo de Azcárate, secretari adjunt del Secretariat de la Societat de Nacions; José Pla, cap del servei de propaganda i premsa, entre molts altres–, es podria trobar alguna cosa de les gestions per a la beca, que no sembla que s'hagi d'identificar amb la que tenia del Seminari d'Estudis Polítics del seu partit (Real, 2006: 189). Segons les marques del passaport (BdC), Joan Estelrich, de retorn de Belgrad i Istanbul, estigué a

Suïssa entre el 31 d'octubre i el 2 de novembre, i poc després, el 21 de novembre de 1934, naixia a Lausana la filla de tots dos, registrada amb el cognom del marit de Paulina Pi de la Serra, Carles Feliu i Oller, aleshores absent a Mèxic, on mirava de refer la fortuna i on moriria d'accident el 1935 (Pessarrodona, 2006: 148). L'altre cognom és el de la mare (seguit, en algun document, del segon, Joly). A la llista de les assembleïstes del 1933, Paulina Pi de la Serra hi consta com a resident a Terrassa: per tant, d'acord amb les dades biogràfiques publicades per Marta Pessarrodona, ja no vivia ni a Barcelona ni a Palau Solità, des d'on tornà a Terrassa coincidint amb l'anada del marit cap a Mèxic (el 1932?).

La relació, més que discreta amagada, va durar molts anys i va provocar en Paulina Pi de la Serra frustracions i decennisos, amb tocs de patetisme: «Per la vetlla de Cap d'Any, estic invitada a un Reveillon, sumptuós, a una casa particular, però no compto anar-hi; havia acceptat, ja que tenia carta blanca per invitar, i si tu havessis estat aquí, m'hauries fet de parella. Els amfitrions són uns suïssos de Zurich, la majoria del personal serà estranger i la teva presència no hauria detonat ni poc ni gaire, al contrari, hauria flatée. // Ara, no penso anar-hi, estic segura de que m'avorriria, preferixo anar al llit, i pensar amb tu. // T'imagino en la casa de Pollença, la deliciosa casa, que hauria volgut fos exclusivament el meu, és a dir, el nostre recer... un racó ben únic, ben íntim, impenetrable al reste del món ... Comprenc tanmateix que hi ha ambicions que són desmesurades; llavors hi renuncio sense neguit, i sense gota d'acrimònia» (carta a Joan Estelrich, 21-XII-1946).

«En realitat, t'estimo tant que no m'estranya gens no hagi arribat a pair-ho; no conec ningú que estimi com jo, potser la majoria no arriben ni tan sols a estimar, i confonen els sentiments amb les sensacions, i fins diria les ambicions més o menys realitzades. Prefereixo, com Sòcrates, que la codemna sigui injusta; tot i revoltant-me seguidament a la idea de que sempre m'hagin volgut separar de tu els que no t'estimen ni poc, ni gaire. // Temo molt l'any 1947; en realitat, què pot portar-me? Alguna que altra arruga, un escreix de cabell blancs, i, en canvi, se'n pot endur algun ésser estimat, o robar-me lo poc que de tu em queda, deixant de banda els estralls que es poden produir al món i que també poden afectar-nos. Tampoc m'agrada perquè és un any menys per tu i, al no ser etern, et voldria almenys estàtic; m'aconsolo pensant que no veuré la fi dels teus dies, tant els somni dilatats i esplèndids. // Torna aviat, digue'm quan i pensa en mi, encara que sols sigui l'instant fugisser d'un sospir, o el minut d'una recança» (carta a Joan Estelrich, 2-I-1947).

Paulina Pi de la Serra va posar sempre, gosaria dir, per davant de tot, el manteniment d'una imatge pública de dona respectable, de prestigi social, segons paràmetres d'una hipocresia no infreqüent, que el reconeixement d'una relació amagada i, sobretot, de l'existència d'una filla li semblava que destruiria. Per això la filla no visqué mai amb ella, sinó a Barcelona, amb una família de Gràcia: en un document de 1955 la filla declara «que se halla sometida a la autoridad familiar de su madrina Dña ...». Es llicencià en Filosofia el 1958.

Paulina Pi de la Serra devia tornar de París el 1945 (una carta datada el 28-XII-1945 sembla escrita a Terrassa). A París havia passat la Guerra Civil i l'europea, amb una escapada com a mínim per enterrar la seva mare, el 1942 (Pessarrodona, 2006: 152).

La conferència ara objecte d'atenció, per tant, és quatre anys posterior a la seva reincorporació en els medis culturals i polítics de la postguerra i dels anys més foscos del franquisme. I era per això que la conferència –on actuava, segons ella, fent el que ara en diríem «de telonera»– es produïa en una casa particular (en una reunió

qualificada de saló francès del XVIII per l'autora), on podia fer-la en català. No sé si era la primera que feia després del seu retorn. En tot cas, no devia haver-hi massa oportunitats de «solemnitzar» intervencions culturals privades, o d'àmbit restringit. Marta Pessarrodona explica (2006: 143-154) la implicació de Paulina Pi de la Serra en els cercles culturals terrassencs, la feina de venedora de la Fundació Bernat Metge (suposo que per influència de Joan Estelrich), la feina al CICF o la coneixença de Carles Riba. I per Carles Riba devia entrar en les sessions culturals de la casa de Josep Iglésies (esmentades en una carta de què copio un fragment més avall).

Potser en la llarga estada a França s'havia fet a les relacions de cercles més o menys restringits, oficials o mig oficials alguns d'ells, els primers anys: durant la Guerra Civil participant en les activitats de l'Oficina de Propaganda finançada per Cambó, al costat de Joan Estelrich, i on es devia relacionar més o menys directament amb Josep M. Sert, Joan Llonch, Lluís Ribó, Gaziell, Vicenç Solé de Sojo, Joaquim Pellicena, Lluís Valeri, Valentí Castanys, Maurici Torra-Balari, Jesús Pabón, Gregorio Marañón i molts altres que hi treballaven o hi concorrien. Després degué continuar al costat de Joan Estelrich en la segona etapa d'*Occident*, l'exposició de Joan-Lluís Vives i altres activitats (la seva lletra apareix sovint als papers de Joan Estelrich d'aquells anys).

Paulina Pi de la Serra sempre havia estat una dona d'acció política al servei de la Lliga, des del moment, deia ella el 1933, que la lectura d'unes estrofes de Joan Alcover l'havien tret de la inactivitat. No havia estat pas una dona d'escriptura, malgrat col·laboracions a *El Día* de Terrassa, i a *Després*, de la qual fou redactora; revista interessant, com remarca Isidre Molas (1972: 211), com a «intent de renovació teòrica dels temes clàssics del catalanisme», i utilitzada per Neus Real als seus llibres sobre la primera Rodoreda i sobre la dona i la literatura. Amb relació a l'escriptura, el 1950, en la darrera carta conservada o localitzada, Joan Estelrich li escriu, després de mirar de treure-li del cap de posar un negoci a Tànger: «M'ha plagut molt tot el que em contes de l'èxit d'En Riba a ca els Iglésies. També m'ha plagut que hagis conegut l'Ana Inés [Bonnín Armstrong]. El dia que t'hauràs espolsat les fòbies que sents a priori contra les dones que escriuen, t'hauràs fet un bé a tu mateixa» (carta de Joan Estelrich, [Tànger], 15-III-1950).

La seva activitat a la Lliga, al dir d'Isidre Molas, és l'única potser que «ultrapassa de molt el marc estret de la Secció», amb una activitat constant, més enllà de les urgències electorals, que eren els temps de mobilització general, com fa palès Martín i Berbois (2008: 117, 125, 126).

Al llibre *La irrupció de la dona en el catalanisme (1931-1936)* d'Arnau González i Vilalta (2006) hi ha constància (si el llibre portés índex de noms potser podríem filar més prim), com una activitat concreta política, però no l'única, de la participació de Paulina Pi de la Serra com a conferenciant en cercles femenins, el 1933. La conferència de 1950, enllaça, doncs, en certa manera, amb una activitat, unes idees i una forma d'exposició de les idees pròpia de les finalitats proselitistes, practicada amb passió abans de la Guerra Civil. Ara, però, el 1950, lluny de les batalles polítiques públiques, sobretot les electorals, s'afanya a dir que les seves reflexions no abriguen pretensió dogmàtica ni afanys de proselitisme.

Retornem a la conferència, però per l'acabament, que llegeixo: «Quina és, doncs, la vertadera posició femenina d'una dona? Creiem que és la d'acceptar el seu destí i fins i tot de sentir-ne la glòria sense necessitat de col·locar-se en cap pla superior o inferior sigui la que sigui l'escala en què vulgui realitzar-se [...]. Jo proposaria com a model de femineïtat a la figura cim del cristianisme, fins i tot per aquells que, si bé

allunyats del dogma, veuen en la doctrina cristiana l'únic sistema d'idees que encara pot salvar al món. Jo, cristiana per la gràcia de Déu, no és en cap sentit moralitzador que proposo la figura excelsa; tampoc per la glòria que li va caure d'ésser Mare de Déu. La proposo perquè, en l'acceptació dels destí sublim anunciat per l'àngel, pronuncià les paraules que són el compendi de la femineïtat sencera: “Heus ací l'esclava del senyor; faci's en mi segons la teva paraula”.»

Resignació, conformisme? Potser sí, però també ambició de saber on pots arribar, de saber quin lloc és el que et mereixes, i, sobre aquesta base, ambició –i estratègia– per aconseguir-lo. Però també vol dir, tot amb tot, limitacions dels plantejaments del feminisme, lligades forçosament a la defensa de la prevalença dels valors i de la utilitat de l'ús de les armes de la «femineïtat» per sobre de les estratègies del «feminisme». El que defensa és que és a través de l'ús subtil de l'arma de la femineïtat, i no de la bel·licositat feminista, que la dona ha de poder realitzar les seves possibilitats, que no consisteixen, al dir de 1933, a «envair el camp de les activitats purament reservades a l'home» (que serien les que van lligades al poder creador, a la capacitat de creació, i per això no era escriptora en el sentit més ple de la paraula ni li agradaven les dones escriptores). De manera que, «sense despendre's de cap de les seves gràcies de la més genuïna femineïtat [...], no convertint-se, doncs, en un tipus ridícul i caricaturesc de sufragista anglesa, pot influir d'una manera decisiva en l'enlairament de la política catalana». La cronista de la primera conferència de 1933 li atribueix el terme «feminista», en un sentit diferent del que li donaria: «La nostra característica ha d'ésser la feminista, que vol dir una valorització constant de totes les gràcies. No copiar, sinó produir-se inspirada per la gràcia de la feminitat. Si fins ara hem triomfat en la llar, també triomfarem en la política. La gentilesa, la gràcia i fins un bri de “coqueteria” ens han d'ajudar» (González i Vilalta, 2006: 234).

Al llarg de la conferència, ja ha anat argumentant les raons de les seves conclusions contundents. La feminitat (la condició de dona) condiciona el paper de la femineïtat (la capacitat de posseir les qualitats femenines i de servir-se'n) en la vida quotidiana: en el cas de la intel·ligència, sempre necessària, pot ser que, en comptes d'un auxili a la femineïtat (és a dir, una arma al seu favor), esdevingui un escull, quan duu la dona cap a l'emulació de l'«homenia», del seu pol oposat (però oposat, diu, com una línia paral·lela, amb la qual no s'arriba a confondre mai) i, cito textualment, «descuida de posar-la [la intel·ligència] al servei traçat per la naturalesa, que és el d'acceptar el rol de companya i col·laboradora de l'home i de plegar-se a una dolça servitud amorosa en totes les seves formes i manifestacions». Encara insisteix més endavant, en una frase ja esmentada, per a realitzar-se segons ella com a dona, en la necessitat «d'acceptar el seu destí i fins i tot de sentir-ne la glòria sense necessitat de col·locar-se en cap pla superior o inferior, sigui la que sigui l'escala en què vulgui realitzar-se». De fet, reitera unes idees ja exposades el 1933 al Casal Català Prat de la Riba i al Centre Autonomista Republicà de l'Hospitalet, segons les ressenyes de *La Veu de Catalunya* recollides per Arnau González: «Una dona ben catalanista sap que val més col·laborar que no pas imposar-se. La dona, per intel·ligència i talen que tingui, no ha de voler imposar-se sinó actuar al costat de l'home, com li ho mana Déu en fer-la la seva col·laboradora i guia» (González i Vilalta, 2006: 234). Retinguem el terme “guia”, en el que significa més enllà de “col·laboradora”.

Considera pràctic usar femineïtat i feminitat com a termes sinònims (per altra banda documentables així en altres llengües), malgrat que addueix les definicions respectives, que degué consultar al *Diccionari general de la llengua catalana* de

Pompeu Fabra. Tanmateix esmenta separadament el que per a ella són, per dir-ho així, d'una banda els elements caracteritzadors de la femineïtat (les «qualitats femenines») i de l'altra la simple «condició o natura de dona» (la feminitat). Hi hauria, doncs, la condició natural, sexual, femenina i les qualitats inherents a la condició femenina, naturals però cultivables –per tant, que es poden enriquir però també deturpar o perdre: «Naturalment, doncs, tota dona és femenina per essència; moltes dones, però, manquen de fenimeïtat, condició que jo definiria com l'adaptació perfecta de les condicions morals a les condicions físiques imposades per la naturalesa, gosaria a dir per les seves limitacions, i l'exaltació d'aquestes condicions mateixes, que, transformades en virtuts, són el pol oposat de la condició masculina anomenada “homenia”, i fan que la dona que les posseeix, les exerceix i les desenrotlla pugui realitzar-se brillantment com a tal, conscient del seu destí, en el món i en la vida, sense mancar a cap dels imperatius categòrics imposats per la llei natural.»

És de remarcar, tanmateix, que vagi insistint en la definició, explícita i implícita, dels dos termes: «... la femineïtat pura [...] consisteix en saber realitzar-se com a dona en un pla totalment distint del que es realitza l'home, però sempre situat en la mateixa escala de valors». Més poèticament, o més imprecisament: «... un fluid misteriós que és el de la femineïtat, un estudi constant de totes les condicions que poden valorar-lo».

Enfront de la femineïtat, el feminisme (que va lligat a una militància abranda, i inapropiada, o hi porta necessàriament) és vist com la conseqüència de la no superació de complexos: el de l'enveja dels drets cívics masculins i el d'inferioritat. El feminisme, si no en la teoria, en la pràctica hauria perjudicat la femineïtat. Com hem vist en una citació de 1933, el rebuig va estretament lligat a l'aversion per la figura de la «sufragista anglesa». Per a ella, «el sufragisme militant» (aquí tenia al cap Christabel, més que no Emmeline, Pankhurst, associada a la dirigent obrera Annie Kenney –deu ser una confusió la referència de Pi de la Serra a una Annie Crysty–, enfront de la duquessa de Rutland, que és valorada com a arquetip de l'ús adequat de les armes de la femineïtat com a col·laboradora política del seu marit davant de l'electorat femení) i «les noves correnties del món que han obert a les dones totes les activitats desitjades» no han aconseguit tancar la discussió entorn del feminisme, perquè, per la banda dels teòrics (*Le deuxième sexe* tot just s'havia publicat el 1949), està en mans de «misantrops amargats» o en les dels llagoters complaents amb les dones (i per tant manca en llur reflexió el que en diu «sinceritat», que potser també vol dir «objectivitat»); i perquè, d'altra banda, les dones s'han «llançat a la palestra» també des de posicions radicalment contraposades, la de «les feministes militants, que, si les deixaves fer, restablirien el matriarcat, convençudes d'ésser d'una peça la serp del paradís i l'arbre de la ciència del bé i del mal, segures de posar remei al seu predomini als mals de la humanitat sencera; i per contra hi ha aquelles dames respectables, anomenades a Catalunya senyores Pones, que, a desgrat del Nylon inrompible, voldrien limitar totes les seves companyes a la tasca de sorgir mitges i mitjons o a les delícies de l'aigüera».

Defensa, doncs, una posició equidistant, freqüent –si és que no hi era també pròpia– en altres trinxeres polítiques. Així, Frederica Montseny, el 1924, cita un article d'Antonio Dubois publicat a *El Pueblo* de València (segurament del mateix 1924) amb el títol «El tercer sexo», referent a la dona anglesa adscrita a un «movimiento formidable..., el rudo, acre, despótico, imperativo, con la falta de feminidad que caracteriza a las mujeres solteronas, que odian a los hombres porque no han podido casarse» i que l'autor contraposa al feminisme que «conserva todos los encantos poéticos de la mujer» (Montseny, 2007: 52); o, en termes de Pi de la Serra, el que

conserva i practica els valors de la «femineïtat». És a dir, el mateix que, per a Frederica Montseny, és el feminisme anglosaxó, «perfumado y suavizado por la galantería y la espiritualidad humanista y digna de las razas meridionales» –no espanyoles, perquè a Espanya no hi ha feminisme, i, si n’hi hagués (a l’època de la dictadura de Primo de Rivera), caldria qualificar-lo de feixista, «pues sería tan reaccionario e intolerante, que su arribo al Poder significaría una gran desgracia para los españoles» (Montseny, 2007: 52). Per damunt de tot addueix la necessitat d’inquietuds socials que no puguin ser confosos amb un reformisme més o menys ben dissimulat, i per això rebutja els feminismes convencionals, l’anglosaxó («posee ya un poco, no mucho, de inquietud social» i el llatí («muy pobre, no tan sólo en idealidad, sino también en moralidad» (Montseny, 2007: 41): «¿Feminismo? ¡Jamás! ¡Humanismo siempre! Propagar un feminismo es fomentar un masculinismo, es crear una lucha inmoral y absurda entre los dos sexos, que ninguna ley natural toleraría» (Montseny, 2007: 53).

El feminisme, en canvi, havia estat vist pragmàticament –per a l’àmbit familiar i social i per al dret a l’educació; no, si més no no explícitament, per al dels drets polítics– com una necessitat per Dolors Monserdà, «perquè també a Catalunya, com als demás països d’Europa, entremig de les moltes dones que disfruten de la part rosada de la vida, són en gros nombre les que són víctimes del despotisme i brutalitat d’un espòs que s’ha erigit en amo i tirà, viciós i malgastador»; perquè les dones han de poder realitzar «lo digníssim ideal de bastar-se a si mateixes», i perquè la dona obrera «puja un calvari que és la vergonya de la societat que la consent» (Monserdà, 1910: 17-18). Ella mateixa n’havia fixat els límits: que la submissió de la dona al marit «és de tota necessitat dins de l’ordre jeràrquic i del bon regisme de la família i de la societat», i que «les noves orientacions», perquè «li vénen barrejades amb un gros aplec de falses teories sobre la naturalesa, sobre la finalitat dels destins humans, sobre els devers, sobre la felicitat, etc., etc.», serien extremament perilloses «si una cultura massissa i sèria no li mostrés verdadera i clarament les vies per on s’ha d’encaminar envers aquestes noves aspiracions que, amb consentiment de la dona catalana o sens ell, han arribat fins a nosaltres, venint a capgirar un bon xic lo concepte en què fins ara s’és tinguda la vida femenina» (Monserdà, 1910: 13-14).

Pi de la Serra oposa la «femineïtat» tant al feminisme com al conformisme mesquí: «... l’espectacle de l’urc insuportable de les unes i de la mesquinesa de les altres, les actituds impròpies d’ambdues, fan que les respectives posicions, femeninament negatives, alterin als ulls de molts i l’indueixin a l’error en l’estudi d’aquesta sèrie de complexos [en el sentit d’elements varis] que informen l’ànima femenina i que s’anomenen femineïtat.»

S’arriba a la femineïtat superant els complexos, ara en el senti d’impuls psíquic (destaca, potser freudianament, el d’enveja del pol oposat, l’«homenia») que el feminisme no ha superat, posant com a excusa els condicionaments històrics de la dona en la societat. Qui no els supera es queda en el feminisme i no pot accedir al conreu dels elements caracteritzadors de la femineïtat: «Les meves reflexions m’han portat a creure que la femineïtat, si bé és un do de la natura, com el talent i la bellesa, pot cultivar-se com es cultiven la bellesa i el talent, l’eloqüència i la memòria, i que la primera etapa de la cursa per l’assoliment d’aquest fluid magnífic radica en la superació d’un complex d’enveja, que és el complex del pol oposat, és a dir de l’homenia, i que per viaranyes ancestrals, per tradició mil·lenària, per influència familiar i fins i tot cívica, s’infiltra en l’ànima femenina traïdorament i recòndita, molt abans de l’ús de raó, sempre naturalment en els dies de la infància, dies que tanmateix decideixen de l’esdevenidor.

«Aquestes paraules escruixiran, potser, algunes de les senyores que m'escolten; el complex és tan subtil que la majoria d'éssers femenins que el sofriren i el vanceren no s'adonaren ni de la seva naixença ni del seu traspàs són lluites que s'operen en les tenebres de l'ànima humana i que el nostre enteniment refusa de contemplar; únicament una autoinspecció sincera pot decelerar-lo, i és condició humana la de refusar-se a l'autoanàlisi, o bé evitar el cop de sonda que pogués atènyer certes profunditats. Jo gosaria a dir que potser per herència mil·lenària es porta ja de naixença, tal com portem en nosaltres la tara del pecat original; després, la família, el mitjà ambient, l'espectacle ciutadà cuita a desenrotllar-lo i calen més tard una pila de condicions físiques i anímiques per poguer-lo superar.»

L'altre gran complex condicionador, el d'inferioritat, «tan contrari com l'altre a la femineïtat pura», seria encara més difícilment superable, «car les converses de llurs pares i de les persones grans les han disposades [les noies] a l'acatament del que consideren el rei de la casa [l'hereu o el fill], o bé han desvetllat en el seu esperit una gelosia mai més apaivagada».

El feminisme seria la conseqüència, en el moment de plantejar les reivindicacions cíviues, «de prescindir [...] de l'arma de la femineïtat»; és a dir, de no voler o no saber jugar amb els elements caracteritzadors de la femineïtat, que extrets enumerativament de l'exposició argumentativa de la conferència, serien fonamentalment els dos següents: 1) el valor i el coratge físic i moral, però més aviat passius, per a la col·laboració amb l'home, en tant que la dona posseeix un tipus d'intel·ligència que la fa adequada per ser font d'inspiració; 2) seny ordenador, que la porta a detectar els perills per a l'home (i que per això le'n fa, per dir-ho amb el mot de 1933, el seu «guia»).

Desig de plaure, per la bellesa interior o gràcia anímica, que facilita l'ús dels altres béns de la femineïtat. Seria l'avantsala o camí de l'amor (raó última de ser de la dona) entès com a imperatiu categòric i pluridimensional; és a dir, que comprèn l'amor carnal i el sentimental: el maternofilial, el conjugal i els equivalents (pensant ella en el seu cas), el que pot ser redemptor de l'home (esmenta el de donya Inés), el patriòtic i l'amor de Déu. D'altra banda, l'amor confereix a la dona el poder afectiu, que vindria a ser el compendi de les qualitats que, com una arma, la dona ha de saber utilitzar per accomplir les seves finalitats.

Més lligat a la feminitat que no a la femineïtat, hi hauria el valor (que ella considera provat) de ser transmissora biològica del poder creador en l'home, que pot esdevenir geni creador a partir de l'herència femenina.

Per a la seva independència, no necessària ni desitjable, en canvi, la dona hauria de pagar el preu de la soledat; a més, comporta una dolorosa doble servitud en la dona: la de la maternitat i la del treball (si ambdues situacions, o ocupacions, s'exclouen, hi tenim una explicació per a un episodi rellevant de la biografia de l'autora).

Si confrontem, a l'altra banda temporal dels anys trenta, aquesta conferència amb el speech titulat «Feminista?», radiat el 1979 i inclòs a *A corre-cuita*, que planteja, dialècticament, qüestions semblants, veurem que les resol en un sentit en què no sé veure-hi matisos diferencials destacables. Hi constata, tanmateix, que hi ha una nova manera d'entendre el feminisme, que no precisa: «en el sentit que doneu ara el feminisme» (Pi de la Serra, 1983: 199). Hi continua usant els termes indistints

femineïtat i feminitat i defensant que «el complex de l'enveja masculina», que a ella no l'ha afectada, perquè no l'ha tingut mai, és l'escull que porta al feminisme, graó inferior de la femineïtat, «que domina els homes des de fa segles».

Manuel Jorba

Barcelona, 26 d'octubre de 2007/Martorell, 31 de gener de 2009

Bibliografia citada

- González i Vilalta (2006): Arnau González i Vilalta. *La irrupció de la dona en el catalanisme (1931-1936)*. Barcelona: PAM
- Martín i Berbois (2008): Josep Lluís Martín i Berbois. *La Lliga Regionalista de Sabadell o l'ocàs d'un partit (1931-1945)*. Barcelona: PAM.
- Molas (1972): Isidre Molas. *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, II. Barcelona: Edicions 62.
- Monserdà (1910): Monserdà de Macià, Dolors. *Estudi feminista. Orientacions pera la dona catalana*. Barcelona: Lluís Gili, Llibreter-editor.
- Montseny (2007): Federica Montseny. *Fons la Revista Blanca: Federica Montseny i la dona nova (1923-1931)*. Edició, introducció i notes: Susanna Tavera. Transcripció d'Elisenda Barbé i Pou. Catarroja/Barcelona: Afers/Centre d'Estudis Històrics Internacionals.
- Pessarrodona (2006): Marta Pessarrodona. «Paulina Pi de la Serra, una presència delicada i somrient (1906-1991)». *Donasses: protagonistes de la Catalunya moderna*. Barcelona: Destino, p. 143-154.
- Pi de la Serra (1983): Paulina Pi de la Serra. *A corre-cuita*. Terrassa: Xarxa de Biblioteques Soler i Palet.
- Real (2006): Neus Real Mercadal. *Dona i literatura a la Catalunya de preguerra*. Barcelona: PAM

APÈNDIX¹

Aquesta dissertació s'ofrena a Joan Estelrich, capdavanter del pensament a Catalunya, creador de l'humanisme modern en la nostra terra, assagista universal, mestre de les lletres

Esquema d'un assaig sobre la femineïtat

Senyores i senyors:

En realitat, el present monòleg no té altre objecte que el d'entretenir-los una estona en espera de que el doctor Mora ens dilecti a tots amb una erudita lectura. No aspiro ni crec en cap altra eficàcia, llevat de la realització d'un desig personal, que és el d'oferir a la senyora de la casa el meu homenatge d'admiració i tendresa, i els remerciaments que li pertoenen per la gràcia amb la qual, emulant a les dames del segle 18, ha sabut esbatanar el recolliment dels seus salons a fi de que un petit grup d'amics enderiats per les coses del pensament pugui intercanviar-hi llurs idees.

Lluny de creure'm la més indicada per obrir el torneig, de no existir la costum establerta en certàmens literaris, assemblees i reunions polítiques d'anar de menys a més; és a dir, començar pel més pobre en idees i conceptes i finalitzar pels leaders del pensament i la paraula. Estic segura de que tots vostès tenen molt a dir i de que ho diran bellament en reunions successives; per lo tant, la timidesa que he hagut de vèncer per rompre el foc, l'esforç necessari per vèncer la dita timidesa, restarà compensat amb escreix, i esdevindrà una tasca fàcil, comparat amb el que em caldria fer per intentar tan sols igualar-me amb tots aquells que, comptant amb un bagatge científic o literari, poden abordar problemes que, si bé m'interessen, m'inspiren el respecte del profà per les coses intocables.

L'amic Roig, sempre massa generós en els calificatius, va tenir a bé d'anunciar i d'anomenar conferència a lo que potser ho serà algun dia, però que en el d'avui és tan sols l'esquema d'un assaig traçat amb les reflexions que, a l'entorn d'un tema tan vast com és el de la femineïtat, ha aplegat una dona arribada a la maduresa.

Aquesta confessió de maturitat pot semblar-los-hi molt poc femenina: si els parlés des d'una emissora, no defugiria de cedir a la coqueteria, deixant-los en el dubte a fi de que bonament m'assignessin vostès mateixos, en l'escala de la vida, el graó en el qual em volguessin col·locar. Ara, però, cara a cara, en els límits estrictes d'un saló, lluny de les enganyoses bateries d'un escenari, tot escarafall de joventut em semblaria ridícul, si més no quan Catalunya és terra d'excel·lents oculistes, que, secundats per uns òptics no menys bons, s'encarreguen de compensar als miops una mala fi de diòptries.

Altrament, tractarem de demostrar més avall que una de les qualitats femenines és el coratge, coratge no precisament actiu, és a dir, més aviat subjectiu, determinat per les circumstàncies, imposat pels fets irreductibles. Cal que jo tingui, doncs, el de confessar que, únicament permutant-la amb la joventut, he pogut adquirir la serenitat necessària per reflexionar sobre els problemes de la feminitat, des d'una instància impersonal, tal com si, en els moments de reflexió, la natura em transformés en un ésser dels sexe neutre. També vui fer constar que les meves reflexions no abriguen cap pretensió dogmàtica, tampoc afanys de proselitisme; en exposar-les avui, potser ingènuament, és amb més ganes de que siguin discutides que acceptades.

Comencem, doncs, amb una declaració sincera, un tema al qual hem trobat a mancar sempre la sinceritat i que, al meu modest entendre, ha sofert tant de la diatriba com del ditirambi i de l'afalac innecessari, ja sigui que els assaigs sobre l'etern femení parteixin de filòsofs o misantrops amargats o bé d'homes que, consagrats totalment a la ciència o emboirats pel misticisme, avorreixin alguns, desconeixen els altres i es malfiïn els tercers d'aquest sexe anomenat feble, d'aquesta condició o natura de dona a la qual tinc l'honor de pertànyer, mancada d'ànima segons els antics filòsofs, anomenada per alguns sants pares de l'Església, a desgrat de la dignificació femenina aportada pel cristianisme, cloaca de totes les immundícies,

¹ Transcripció del text regularitzant-ne l'ortografia i la puntuació i corregint-ne les errades evidents de picatge. Remarco que, més enllà de la simple ortografia, he escrit *diòptries* i *filòsofs*.

deïficada en canvi per paladins i trobadors de l'edat mitjana i exaltada pels poetes i literats del romanticisme com un ésser immaterial, ben lluny també de la realitat espiritual o física.

Avui dia, a desgrat del feminisme militant i de les noves correnties del món que han obert a la dona totes les activitats desitjades, la discussió resta oberta per bé que atenuada en lo que ateny els conceptes antics. Els assaigs sobre el tema es tornen més subtils, més alambicats, diríem; ja no es discuteix a la dona l'esperit, l'ànima o bé el dret de pensament, d'instrucció o de treball. Es subtilitza més aviat sobre la seva psicologia, sobre la seva complexitat. Segueix, però, mancant a l'anàlisi la sinceritat absoluta, ja sigui que l'assagista es regeixi per la més amunt esmentada amargor, o bé que el conferenciant, per congraciar-se l'auditori femení, abusi de les flors més fades i dels tòpics més banals i deslluïts. Per acabar d'embolicar les coses, les dones ens hem llançat a la palestra i, amb aquella passió tan femenina, algunes d'elles han acabat de trastornar el concepte de la femineïtat. Hi ha (per exemple) les feministes militants, que, si les deixaves fer, restablirien el matriarcat, convençudes d'ésser d'una peça la serp del paradís i l'arbre de la ciència del bé i del mal, segures de posar remei, al seu predomini, als mals de la humanitat sencera; i per contra hi ha aquelles dames respectables, anomenades a Catalunya senyores Pones, que, a desgrat del nylon inrompible, voldrien limitar totes les seves companyes a la tasca de sorgir mitges i mitjons o a les delícies de l'aigüera. Per les primeres, la dona és el compendi de la bondat, de la ciència, del talent i de l'astúcia, ofegat pel seu adversari ancestral, que és l'home. Per les segones, un ésser feble voluntàriament ignorant que sols pot viure sota el protectorat del «rei de la creació», i entre unes i altres trastornen de tal manera el concepte de la feminitat o de la femineïtat (com vulgueu dir-ne), que l'espectacle de l'urc insuportable de les unes i de la mesquinesa de les altres, les actituds impròpies d'ambdues, fan que les respectives posicions, femeninament negatives, alterin als ulls de molts i l'indueixin a l'error en l'estudi d'aquesta sèrie de complexos que informen l'ànima femenina i que s'anomenen femineïtat.

Què és la feminitat o femineïtat? Per a mi, ambdues paraules signifiquen gairebé la mateixa cosa: ja que s'entén per feminitat la condició o la natura de dona, i, per femineïtat, la qualitat, els béns i la manera d'ésser d'aquesta natura, poca diferència puc establir entre l'una definició i l'altra, des del moment en què habito en la creència de les estretes relacions del cos amb les de l'esperit, de com són condicionades per la natura les reaccions de l'ànima, de l'íntim lligam establert entre lo físic i lo moral, teoria que actualment apoia bona part de la ciència mèdica, i que m'atreviria a dir està lliure de tota heretgia, car parteix de Plató, quan diu: «En el moment de morir, l'ànima està trista per tenir-se de separar d'aquest seu instrument tan perfecte que és el cos»; i, recollida i ampliada per sant Agustí, forma part dels arguments amb els quals l'Església catòlica defensa el dogma de la resurrecció de la carn.

Naturalment, doncs, tota dona és femenina per essència; moltes dones, però, manquen de fenimeïtat, condició que jo definiria com l'adaptació perfecta de les condicions morals a les condicions físiques imposades per la naturalesa, gosaria a dir per les seves limitacions, i l'exaltació d'aquestes condicions mateixes, que, transformades en virtuts, són el pol oposat de la condició masculina anomenada «homenia», i fan que la dona que les posseeix, les exerceix i les desenrotlla pugui realitzar-se brillantment com a tal, conscient del seu destí, en el món i en la vida, sense mancar a cap dels imperatius categòrics imposats per la llei natural.

Les meves reflexions m'han portat a creure que la femineïtat, si bé és un do de la natura, com el talent i la bellesa, pot cultivar-se com es cultiven la bellesa i el talent, l'eloqüència i la memòria, i que la primera etapa de la cursa per l'assoliment d'aquest fluid magnífic radica en la superació d'un complex d'enveja, que és el complex d'enveja del pol oposat, és a dir, de l'homenia, i que per viaranys ancestrals, per tradició mil·lenària, per influència familiar i fins i tot cívica, s'infiltra en l'ànima femenina traïdorament i recòndita, molt abans de l'ús de raó, sempre naturalment en els dies de la infància, dies que tanmateix decideixen de l'esdevenidor.

Aquestes paraules escriuiran, potser, algunes de les senyores que m'escolten; el complex és tan subtil que la majoria d'éssers femenins que el sofriren i el vengeren no s'adonaren ni de la seva naixença ni del seu traspàs; són lluites que s'operen en les tenebres de l'ànima humana i que el nostre enteniment refusa de contemplar; únicament una autoinspecció sincera por decelerar-lo, i és condició humana la de refusar-se a l'autoanàlisi, o bé evitar el cop de sonda que pogués atènyer certes profunditats. Jo gosaria a dir que, potser per herència mil·lenària, es porta ja de naixença, tal com portem en nosaltres la tara del pecat original; després, la família, el mitjà

ambient, l'espectacle ciutadà cuita a desenrotllar-lo i calen més tard una pila de condicions físiques i anímiques per poguer-lo superar. En l'exposició esquemàtica d'aquests fets no tinc temps per entretenir-me sobre el tema; diré únicament el rol jugat per la família en el desenrotllament d'aquest complex.

Tots heu contemplat l'espectacle de famílies benestants enderiades amb l'adveniment de l'hereu; contrariades per una primera naixença femenina; la segona els esdevé insuportable, sense parlar de la tercera o la quarta, que pren en moltes llars proporcions d'una grossa tragèdia. Personalment he presenciat espectacles lamentables deguts al poc seny i fins i tot a la poca caritat d'uns pares envers les seves filles, que arriben a somniar l'adveniment del germaner com en el mateix Messies. Arriba el noi, i el desori joïós de la casa pren inusitades proporcions, relegant les noietes a un segon pla, que elles accepten convençudes de la seva inferioritat, car les converses de llurs pares i de les persones grans les han disposades a l'acatament del que consideren el rei de la casa, o bé han desvetllat en el seu esperit una gelosia mai més apaivagada. Sense parlar dels temps en els quals la institució de l'hereu convertia al germà gran, sobretot en les nostres pagesies, en un senyor despòtic, davant del qual les germanes s'inclinaven reverents, tal com serventes. Si l'ànima d'aquestes noies es trobava disposada a la bondat, podia escapar a voltes al complex d'enveja, però mai al d'inferioritat, tan contrari com l'altre a la femineïtat pura, que consisteix en saber realitzar-se² com a dona en un pla totalment distint del que es realitza l'home, però sempre situat en la mateixa escala de valors.

Ací, per refermar la meua creença en aquesta nefasta influència, els contaré una anècdota que trobo saborosa. Un senyor de Barcelona que juga un cert paper fa unes anyades en la política catalana, diputat, senador i a l'ensem propietari de velles pagesies, es considerava desgraciat pel fet de mancar-li un hereu, i, cercant-lo cercant-lo, s'havia trobat pare de set filles com set sols, que (val a dir-ho) estimava amb paternal deferència. A la vuitena naixença, vingué el noi, i la nova fou tan sensacional a Barcelona que fins i tot el leader del partit d'aquest senyor, que no solia molestar-se per ningú, decidí felicitar-lo. Anuncià, doncs, la seva visita, i la casa exultà i s'atragà per la recepció del polític en aquells dies en el zenit de la seva glòria. La característica, però, del gran home era la frase seca, concisa i tallant i, per felicitar al pare venturós, no en trobà cap de més avinent que aquesta: «Estimat amic, us felicito perquè després de set temptatives infructuoses veig que a la vuitena heu aconseguit el noi.» Incontinent va sentir-se un gran gemec, i la feixuga cortina de vellut vermell que encadrava una de les portes del saló va agitar-se com a l'impuls d'una ràfega d'aire. El polític es girà sorprès mentre el senyor de la casa, sufocat, mormolava unes excuses. Ai las!, el que agitava la cortina no eren pas els elements; darrere d'ella, atretes per la curiositat de contemplar el gran home, les pobres set temptatives infructuoses protestaven aïrades del qualificatiu inesperat i, anys després, convertides en dones bellíssimes, contaven l'anècdota amb una gràcia singular, no exempta d'una femenina acrimònia pel personatge, ni de menyspreu pel germanet, convertit en un bo per res, mentre totes elles havien realitzat el seu destí de dones pels camins del matrimoni i de la maternitat, i una brillant carrera intel·lectual l'única d'elles que romangué soltera.

L'enveja dels drets cívics masculins fou el que mogué les reclamacions de les primeres feministes. Prescindint de si els assistia o no el assistia un dret, car aquesta discussió constituïria un altre estudi, la seva primera equivocació, que donà lloc a lluites interminables, fou la de prescindir, al plantejar el problema, de l'arma de la femineïtat. És segur que el parlament anglès s'hauria sentit molt més disposat a escoltar a unes dones gracioses i elegants apoiant les seves reivindicacions amb raons de benestar domèstic, que les alterades reivindicacions de les primeres feministes, que es feren fins i tot avorribles a les mateixes dones, pel menyspreu absolut que demostraren per l'essència de la femineïtat. Per això, reconeixent-les-hi la lluita heroica que sostingueren, més admirable i efectiva que la figura de mistress Pankhurst o de la petita Annie Crysty [sic], m'ha semblat sempre la de la duquessa de Rutland, que sabé assegurar el triomf del seu marit, candidat al partit conservador, conquistant-li amb la seva bellesa, la seva gràcia i bondat tots els vots del suburbi més miseriosos de Londres.

El desig d'emulació masculina es tradeix a voltes, fins i tot en els éssers més femenins i més alliberats de complexos, en delicioses puerilitats. Una manifestació innocent d'aquesta emulació

² A l'original, *saber-se realitzar-se*

és la dèria femenina de copiar la indumentària masculina i de posar-se els pantalons (consti que no parlo en sentit simbòlic). La llibertat i la moda dels nostres dies ha permès d'exhibir-los en platges, camps d'esport i en altres manifestacions de la vida ciutadana. Les dones al·legarem sempre que aquesta adopció es deu a la comoditat, però la raó secreta de la voga d'aquesta peça és el desig inconscient d'arrabassar al contrincant fins i tot la seva indumentària.

El fet d'haver sojornat a França durant la guerra m'ha valgut la confirmació d'aquestes afirmacions. Tots els exèrcits, començant per l'alemany i acabant per l'americà, crearen uns cossos auxiliars femenins que, per bé que respectaren les faldilles, s'uniformaren exactament com els soldats i oficials respectius, segons la jerarquia de cadascú, car la disciplina i la graduació militar també hi fou creada. Els americans arribaren fins i tot a posar-los-hi pantalons, segons les activitats a les quals aquestes noies anaven destinades. Davant de tants galons, creus, medalles, guerreres i kepis galonats, vaig arribar a creure que aquestes noies potser entraven en campanya. La realitat era, però, que la majoria actuaven de secretàries, mecanògrafes, infermeres, traductores i, algunes, conductores de camions i d'ambulàncies. Breu; no veient la necessitat de l'uniforme militar, vaig obrir-me'n un dia a un coronel americà, a qui la meua pregunta féu molta gràcia: «Sou ben cànvida, estimada amiga», respongué. «No veieu que l'uniforme masculí ha estat l'èxit de la crida? Sense volguer negar el patriotisme de les nostres dones, podeu estar ben segura que el 80% s'hauria quedat a casa sense l'esquer de la guerrera i els galons i la possibilitat d'intervenir en activitats fins avui reservades als homes.»

Partint, doncs, d'aquests fets, jo diria que la dona més femenina és la que sap posar més i més distància entre el fet diferencial. Esforç que per les unes és més gran que per les altres, car hi ha qui neix dotada de condicions físiques o morals que la posen a mig camí d'assolir-lo. Hi ha una condició física sustentadora de la femineïtat, que és la bellesa; n'hi ha una altra de moral, que és la intel·ligència. La dona que té la sort de néixer bella es troba a mig camí d'assolir la plena femineïtat, car l'afalac i l'admiració dels altres creen al seu entorn l'atmosfera més propícia i més estimulante al desig de plaure, que és l'instint més fort de la femineïtat, perquè condueix a l'amor, que és el gran afer de la vida d'una dona, i per ell a la maternitat, que n'és la plasmació definitiva.

No són sempre, però, les dones més belles les més femenines; els hi manca a voltes la intel·ligència que dirigeix l'instint. Moltes d'elles són sovint les primeres sorpreses al contemplar com algunes de les seves companyes mancades aparentment de bellesa i de gràcia s'emporten la majoria de sufragis masculins, o bé fan la conquesta d'un home cèlebre i admirat en la qual s'han estrellat elles mateixes. Si fossin observadores, es donarien compte de que una bellesa interior, una gràcia anímica, un fluid misteriós que és el de la femineïtat, un estudi constant de totes les condicions que poden valorar-lo és el que ha posat a dites noies en el camí de l'èxit.

Però, si la intel·ligència vola sovint en auxili de la femineïtat, és també a voltes un escull de la mateixa, quan la dona, en lloc d'establir una línia paral·lela amb l'homenia, que com totes les paral·leles no s'hi arriba a confondre mai, l'aplica a l'emulació d'aquest pol oposat i descuida de posar-la al servei del destí traçat per la naturalesa, que és el d'acceptar el rol de companya i col·laboradora de l'home i de plegar-se a una dolça servitud amorosa en totes les seves formes i manifestacions. No hi ha cap dona, per lletja o disgraciada que sigui, quan es troba dotada d'un talent natural, que no pugui aspirar a la superació de les seves desgràcies físiques, mitjançant l'assoliment i el cultiu d'una plena femineïtat. L'amargura les priva a voltes de veure-hi clar en aquest problema i és allavors quan la lluita per endavant perduda, la batalla desastrosa per igualar-se a l'home, les converteix en la lamentable desferra humana que a tots ens ha estat donat de contemplar.

Hem dit que el gran afer de la vida d'una dona era l'amor, i, en dir-ho, no ens hem pas referit únicament a l'amor entre home i dona, és a dir, a l'amor carnal. Ens referim també a l'amor sentiment en totes les seves manifestacions i formes. Femení és el mite de l'amor filial Antigona; femení el de l'amor conjugal Penèlope; la redempció per amor està representada per Doña Inés, una dona; al llarg de la història es multipliquen les heroïnes de l'amor a la pàtria, i aquest sentiment converteix una obscura i ignorant, Joana d'Arc, en un geni de la tàctica i l'estratègia, sense oblidar que el més excels de tots els amors, l'amor a Déu, té tant en el cultiu de la seva mística com en els annals del seu martiriologi, excelses figures femenines, que

l'església ha tingut a bé santificar. La primera qualitat, doncs, de la feminitat serà sempre aquest poder afectiu que neix de l'essència mateixa de l'ànima femenina, per permetre-li d'acomplir d'una manera digna la funció maternal. I que una dona digna d'ésser-ho aplicarà, si la qualitat de mare li manca, al marit, a l'enamorat, a la pàtria, o al pròxim, com primer imperatiu categòric de la seva natura, que és el d'estimar.

Moltes coses em quedarien a dir sobre aquest tema; he, però, de cloure'l, per poguer encetar, abans de donar aquesta dissertació per acabada, el de la intel·ligència femenina, tan discutit i bescantat. No m'entretindré a escatir si aquesta és superior o inferior a la masculina, car això depèn del que cadascú entengui per superioritat. Em cal admetre, això sí, que aquesta intel·ligència abarca uns altres aspectes que el de la masculina, segurament destinats per la llei natural a establir la compensació entre dos manifestacions destinades a completar-se. L'una, la masculina, és el poder creador. L'altra, la femenina, el seny ordenador d'aquesta creació mateixa, la flama que desvetlla el poder de crear. No cal que insisteixi en aquest rol; ha estat amplament desenrotllat en assaigs i conferències, ni que els reciti la llista de senyores sustentadores dels genis de la humanitat. Direm únicament el secret de la intel·ligència femenina. Radica en complir aquesta missió: realitzar i ajudar a realitzar a l'home per les vies de l'amor. Col·laborar amb paciència, frenar amb seny. La dona, molt més realista que l'home, més moderada en les seves concepcions, veu els esculls de molts projectes ambiciosos, tant científics com comercials, que una vasta concepció de l'*ensemble* veda moltes voltes a la retina masculina.

La dona, antena receptora de sensibilitat, registra potser amb més acuitat que l'home les reaccions dels que la volten i percep matisos que la sensibilitat masculina deixa d'enregistrar. També es troba dotada d'un sentit crític molt aguditzat, reconegut per molts homes il·lustres que fan de la muller o de la secretària el censor implacable, però segur, de llurs obres.

Manca a la dona el sentit creador, això sí, ja que fins i tot en la seva funció més noble, que és la maternal, es limita a ésser la terra generosa que germina la planta de la vida. Molts homes (és cosa sabuda) hereten el talent per línia femenina, entre ells molts genis de la humanitat; es comprèn que així sigui, ja que en ells s'opera allavors la unió de les dos fascetes més poderoses de la intel·ligència i, amb llur poder creador, realitzen allò que en la mare sols fou intuïció del que podria ésser.

Mancant-li, doncs, fins i tot biològicament, el poder creador, res té d'estrany que, en les grans creacions de la ciència, de l'art i de la literatura, les dones no figurin entre els caps davaners. La teoria feminista és de que les condicions de la seva vida mil·lenàriament obscura l'han privada fins als nostres dies d'intervenir d'una manera plena i decidida en determinades activitats.

He de declarar noblement que no comparteixo aquesta teoria. A Grècia, a Esparta, i fins i tot a Roma, les dones no es vegeren pas privades de la cultura imperant, com no s'hi vegeren en el renaixement a Itàlia, ni durant el gloriós 18 a França. És clar que l'època donà deliciosos escriptors femenins, però ara parlem de mestres. En el renaixement foren font d'inspiració, el més bell comès de la vida d'una dona, i, en quant al món antic, al costat de la multitud d'heroïnes de l'amor, filial, conjugal o patri, la història ens ha conservat dos noms: Safo i Aspàsia. La primera fou declarada un geni de la poesia pels mateixos mestres del dit nom, fins i tot un geni creador, car inventà la mètrica anomenada sàfica; excel·lí, però, en poesia, art en el qual les dones segueixen excel·lint, i el poc que ha arribat de la seva obra fins als nostres dies no ens permet d'assegurar si realment és digna de figurar entre els genis masculins de la poesia. La segona es limità a ésser la col·laboradora d'un gran home, la inspiradora del seu talent. Sense ragatejar-li el mèrit que li correspon, no en té d'altre que el que moltes dones tingueren al llarg de la història.

En canvi, no hi ha en tota la filosofia clàssica un sol nom femení, com no n'hi ha cap entre els pares de la moderna filosofia, o de la ciència. Ja sé que ací se m'objectarà el nom de Mme. Curie. Sense tampoc volguer ragatejar mèrits a aquesta dama il·lustre, direm que tingué la sort, per lo que respecta la seva glòria, de que un dematí d'abril de l'any 1906 un camió destrossés a París, a l'atravesar la plaça de Ternes, el seu espòs, Pere Curie, que, com tothom ja sap, fou el vertader descobridor del ràdiu i autor dels treballs que posaren a la seva esposa i íntima col·laboradora en el camí de realitzar-lo científicament. Però tinc més a dir per rebatre la teoria, si ella fos veritat i, únicament per trobar-se lluny de la palestra, les dones no hi reportessin els

llaurers genials; i és que hi ha unes altres activitats, que són aquelles anomenades pròpies del sexe, que són cosir, brodar, guisar, i que les dones han exercit per mil·lenis. Ai las!, però, que, en tot allò que és creació, els sastres inventant la moda han batut a les modistes, els tapisos meravellosos són teixits pels homes, les saboroses menges i les salses untuoses, deixant enrere les cuineres, les inventen els cuiners. Sense que, a desgrat d'aquestes conclusions, jo les cregui³ de femenina inferioritat, ni pensi en entonar cap elegia. La meva conclusió és la de que la dona no és genial perquè la seva missió en el món és la de representar el seny i l'equilibri, condicions que el geni, sempre desorbitat, no pot representar.

Clourem aquesta dissertació parlant del valor o coratge femení: en el transcendent de valors que hem anunciat en començar-la, s'assigna a la femineïtat una feblesa que en realitat està lluny de ressentir; únicament en el sentit físic o fisiològic del mot pot anomenar-se-la sexe feble, ja que, precisament per la relació estretíssima de lo moral i de lo físic enumerada més amunt, la dona es troba dotada d'un sentit de resistència que li permet de suportar coratjosament els treballs físics que la sotgen al llarg de la seva vida, i d'un coratge moral segurament necessari a la que, per raó d'ésser puntal de la família i educadora dels seus fills, ha d'exercir-lo amb singular constància. Aquest coratge moral, una vertadera femineïtat el valora sempre. Jo sospito que únicament l'instint de plaure, en una època com la del romanticisme, que exigia com a ideal de bellesa femenina la llangor suprema i la pal·lidesa llunar, féu que les dames es desmaiessin o bé fingissin desmaiar-se, car la meva experiència dels nostres dies és la d'haver presenciat una pila de desmais, amb la petita diferència, però, de que els desmaiats han estat gairebé sempre cavallers, i un d'aquests mesurava 1,90m.

Aquest coratge, més que actiu és passiu, és a dir, imposat per les circumstàncies; una femineïtat vertadera defuig el perill, el preveu i el detecta,⁴ en virtut d'aquell seny que hem dit presidia la femineïtat, que no sol ésser temerària, però que esdevé heroica quan l'irreparable la força a acceptar l'estrall. En aquests casos la dona se sol imposar per la seva abnegació i pel seu coratge; tots haureu comprovat en ocasions de desastres de família com supera de bon tros als homes del seu voltant.

Quina és, doncs, la vertadera posició femenina d'una dona? Creiem que és la d'acceptar el seu destí i fins i tot de sentir-ne la glòria sense necessitat de col·locar-se en cap pla superior o inferior, sigui la que sigui l'escala en què vulgui realitzar-se. Cal tenir present una cosa; la llei immutable de la naturalesa, que ha forjat uns camins que no ens és donat de defugir; val més, doncs, fressar-los amb traça. Ací la de cadascuna per fer que el jou masculí sigui aquell de l'amor que cantava Maragall quan anomenava a l'esposa «Captiva sols d'amor, reina que impera, en posar-hi les mans en cada cosa». La independència femenina esdevé gairebé sempre dolorosa i sol ésser imposada per circumstàncies especialment tristes. En els nostres dies, veiem sovint l'espectacle de dones que han aplegat en elles mateixes les dues bíbliques malediccions: aquella que no poden defugir, que és la de posar fills al món amb dolor i llàgrimes. L'altra, imposada per la vida i per anormals circumstàncies: «Guanyaràs el pa amb el suor del teu front.»

Jo proposaria com a model de femineïtat a la figura cim del cristianisme, fins i tot per aquells que, si bé allunyats del dogma, veuen en la doctrina cristiana l'únic sistema d'idees que encara pot salvar al món. Jo, cristiana per la gràcia de Déu, no és en cap sentit moralitzador que proposo la figura excelsa; tampoc per la glòria que li va caure d'ésser Mare de Déu. La proposo perquè, en l'acceptació dels destí sublim anunciat per l'àngel, pronuncià les paraules que són el compendi de la femineïtat sencera: «Heus ací l'esclava del senyor; faci's en mi segons la teva paraula.»

Paulina Pi de la Serra
Diada de Sant Jordi de 1950

³ A l'original, *tregui*.

⁴ A l'original, *detesta*.